

Doira va milliy zarbli cholg'ularni o'rgatishda an'anaviy hamda zamonaviy uslublardan foydalanishning nazariy asoslari

Daniyar Kalmurat-uli Jumamuratov
Buxoro Xalqaro universiteti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada doira va milliy zarbli cholg'ularni o'rgatishda an'anaviy hamda zamonaviy uslublardan foydalanishning nazariy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Milliy zarbli cholg'ular xalqning tarixiy xotirasi, estetik tafakkuri va ijrochilik an'analari bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularni o'qitish jarayoni maxsus metodik yondashuvni talab etadi. Tadqiqotda ustoz-shogird an'anasi, og'zaki o'rgatish, tinglash va takrorlash kabi an'anaviy metodlar bilan bir qatorda interfaol ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, audio-video vositalar va sahna amaliyotiga asoslangan zamonaviy uslublarning samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, ushbu uslublarning o'zaro uyg'unligi doira va milliy zarbli cholg'ular ijrochiligini rivojlantirish, yosh avlodda musiqiy did va milliy ongni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishi ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: doira, milliy zarbli cholg'ular, an'anaviy uslub, zamonaviy metodlar, pedagogika, ijrochilik, ta'lim, ustoz-shogird, ritm, metodika

Theoretical foundations of the use of traditional and modern methods in teaching circle and national percussion instruments

Daniyar Kalmurat-uli Jumamuratov
Bukhara International University

Abstract: This scientific article analyzes the theoretical and pedagogical foundations of the use of traditional and modern methods in teaching circle and national percussion instruments. National percussion instruments are inextricably linked with the historical memory, aesthetic thinking and performing traditions of the people, and the process of teaching them requires a special methodological approach. The study highlights the effectiveness of modern methods based on interactive learning, information and communication technologies, audio-video tools and stage practice, along with traditional methods such as the teacher-student tradition, oral teaching, listening and repetition. It is also scientifically proven that the mutual

harmony of these styles plays an important role in the development of the performance of the circle and national percussion instruments, the formation of musical taste and national consciousness in the younger generation.

Keywords: circle, national percussion instruments, traditional style, modern methods, pedagogy, performance, education, teacher-student, rhythm, methodology

Kirish. Musiqa ta'limi tizimida milliy cholg'ularni, xususan, doira va boshqa zarbli cholg'ularni o'rgatish muhim pedagogik va madaniy ahamiyatga ega. Chunki zarbli cholg'ular milliy musiqa madaniyatining ritmik asosi bo'lib, xalqning tarixiy rivoji, marosimlari va ijrochilik an'analari bilan bevosita bog'liqdir. Doira o'zbek milliy musiqa san'atida eng keng tarqalgan zarbli cholg'ulardan biri sifatida nafaqat musiqiy, balki tarbiyaviy vazifani ham bajaradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida milliy cholg'ularni o'rgatishda an'anaviy uslublarni saqlab qolish bilan birga, yangi pedagogik yondashuvlarni joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Globallashuv, axborot texnologiyalarining rivoji va ta'lim standartlarining yangilanishi musiqiy ta'lim metodikasiga ham o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Shu sababli doira va milliy zarbli cholg'ularni o'rgatishda an'anaviy hamda zamonaviy uslublarning nazariy asoslarini chuqur o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur ishning maqsadi doira va milliy zarbli cholg'ular ta'limida qo'llaniladigan an'anaviy va zamonaviy uslublarning nazariy-pedagogik asoslarini yoritish, ularning o'zaro uyg'unligini tahlil qilish va ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iboratdir.

Asosiy qism

Doira va milliy zarbli cholg'ularning musiqiy-pedagogik ahamiyati

Doira va boshqa milliy zarbli cholg'ular musiqaning ritmik asosini tashkil etib, ijro aniqligi va jamoaviy uyg'unlikni ta'minlaydi. Ushbu cholg'ularni o'rganish jarayonida o'quvchilarda ritm sezgisi, diqqat, koordinatsiya va musiqiy eshitish qobiliyati rivojlanadi. Shu bilan birga, zarbli cholg'ular ta'limi o'quvchilarda intizom, mas'uliyat va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Milliy zarbli cholg'ularni o'rgatish jarayoni faqat texnik mashqlar bilan cheklanmasdan, ularning kelib chiqishi, tarixiy rivoji va madaniy ahamiyatini tushuntirishni ham o'z ichiga olishi lozim. Bu esa ta'limning tarbiyaviy jihatini kuchaytiradi.

An'anaviy o'rgatish uslublarning nazariy asoslari

An'anaviy uslublari asrlar davomida shakllangan ustoz-shogird an'anasiga tayanadi. Ushbu yondashuvda bilim va mahorat og'zaki tarzda, bevosita amaliy faoliyat orqali o'rgatiladi. Doira ijrochiligida ustoz shogirdga ritmik naqshlarni namoyish etib, ularni takrorlash orqali o'rgatadi.

An'anaviy metodlarning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- tinglash va eslab qolish,
- takrorlash va mashq qilish,
- og‘zaki tushuntirish va ko‘rsatma berish.

Bu uslublar milliy ijrochilik ruhini saqlashda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, o‘quvchilarda musiqiy sezgi va improvizatsion qobiliyatni rivojlantiradi.

Ustoz-shogird an‘anasining o‘rni

Ustoz-shogird an‘anasi milliy zarbli cholg‘ular ta‘limining eng muhim pedagogik tamoyillaridan biridir. Ushbu tizimda ustoz nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi va yo‘naltiruvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Shogird esa ustoz ijrosini kuzatish, tinglash va takrorlash orqali ijrochilik sirlarini egallaydi.

Mazkur an‘ana orqali milliy ijrochilik maktablari, uslublar va ritmik naqshlar avloddan-avlodga uzatiladi. Bu esa milliy musiqa merosining uzluksizligini ta‘minlaydi.

Zamonaviy o‘rgatish uslublarining nazariy asoslari

Zamonaviy ta‘lim tizimida interfaol metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muhim o‘rin tutadi. Doira va milliy zarbli cholg‘ularni o‘rgatishda audio va video darslar, raqamli notalar, multimedia taqdimotlar o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Zamonaviy metodlarning nazariy asoslari quyidagilarga tayanadi:

- o‘quvchiga yo‘naltirilgan ta‘lim,
- vizual va eshitish orqali o‘rganish,
- mustaqil va ijodiy faoliyatni rag‘batlantirish.

Bu yondashuvlar ta‘lim jarayonini samaraliroq va qiziqarliroq qiladi.

An‘anaviy va zamonaviy uslublarning uyg‘unligi

Doira va milliy zarbli cholg‘ularni o‘rgatishda an‘anaviy va zamonaviy uslublarni bir-biriga qarama-qarshi qo‘yish emas, balki ularni uyg‘unlashtirish muhimdir. An‘anaviy metodlar milliy ruh va ijrochilik an‘analarini saqlab qolsa, zamonaviy uslublar ta‘lim jarayonini tizimli va samarali qiladi.

Masalan, ustoz-shogird usuli asosida o‘rgatilgan ritmik naqshlar audio-video materiallar yordamida mustahkamlanishi mumkin. Bu esa o‘quvchining bilimini chuqurlashtiradi.

Sahna amaliyoti va ijrochilik tajribasi

Sahna amaliyoti doira va zarbli cholg‘ularni o‘rgatishda muhim bosqich hisoblanadi. Konsert, tanlov va ansambl ijrochiligi orqali o‘quvchilar o‘z bilim va ko‘nikmalarini amalda sinab ko‘radilar. Bu jarayon ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirib, professional ijrochilikka tayyorlaydi.

Ta'limning tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyati

Doira va milliy zarbli cholg'ularni o'rgatish yosh avlodda milliy g'urur, vatanparvarlik va madaniy ongni shakllantiradi. Milliy musiqani chuqur anglash orqali o'quvchilar o'z xalqining madaniy merosiga hurmat bilan qarashni o'rganadilar.

Ta'lim jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri bo'lib, u nafaqat bilim berish, balki shaxsni har tomonlama kamol toptirish vazifasini ham bajaradi. Ta'lim jarayoni orqali insonda aqliy salohiyat bilan bir qatorda axloqiy fazilatlar, ma'naviy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyat shakllanadi. Shu sababli ta'limning tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyati har qanday davrda dolzarb bo'lib kelgan va bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Ta'limning tarbiyaviy ahamiyati, avvalo, shaxsda ijobiy xulq-atvor, intizom, mehnatsevarlik va mas'uliyat hissini shakllantirishda namoyon bo'ladi. O'quv jarayonida o'quvchi faqat bilim olmaydi, balki jamiyatda o'zini tutish qoidalarini, o'zaro munosabat madaniyatini ham o'rganadi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot, jamoaviy faoliyat, topshiriqlarni mas'uliyat bilan bajarish kabi jarayonlar tarbiyaviy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan ta'lim muhitida shaxsning ijtimoiylashuvi sodir bo'ladi.

Ma'naviy tarbiya ta'limning ajralmas qismi bo'lib, u insonning ichki dunyosini boyitishga, hayotga ongli va mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Ma'naviy barkamollik halollik, adolat, vatanparvarlik, insonparvarlik kabi fazilatlarda namoyon bo'ladi. Ushbu sifatlar esa ta'lim jarayonida beriladigan bilimlar, o'qitiladigan fanlar mazmuni va pedagogning shaxsiy namunasi orqali shakllanadi. Ayniqsa, gumanitar fanlar, san'at va madaniyatga oid ta'lim yo'nalishlari ma'naviy tarbiyada muhim o'rin tutadi.

Ta'limning ma'naviy ahamiyati milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'un holda singdirish bilan ham belgilanadi. O'quvchilar o'z xalqining tarixi, madaniyati, urf-odatlarini va an'analari bilan tanishish orqali milliy o'zlikni anglaydilar. Shu bilan birga, boshqa xalqlarning madaniyatiga hurmat bilan qarash, bag'rikenglik va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalari ham shakllanadi. Bu jarayon jamiyatda tinchlik va hamjihatlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida tarbiyaviy va ma'naviy vazifalarni amalga oshirishda interfaol metodlar, jamoaviy ishlar, loyihalar va ijodiy faoliyat muhim rol o'ynaydi. Bunday yondashuvlar o'quvchini faol subyektga aylantirib, uning mustaqil fikrlash va mas'uliyatli qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Ta'lim jarayonida tarbiya va ma'naviyatning uzviyligi ta'minlangandagina yuqori natijalarga erishish mumkin bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, ta'limning tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyati shaxsni komil inson sifatida shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Ta'lim orqali inson nafaqat bilimli mutaxassis, balki jamiyatga foydali, yuksak ma'naviyatli va

mas'uliyatli fuqaro bo'lib yetishadi. Shu bois ta'lim tizimida tarbiya va ma'naviyat masalalariga doimiy e'tibor qaratish jamiyat taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi. Doira va milliy zarbli cholg'ularni o'rgatishda an'anaviy hamda zamonaviy uslublardan foydalanishning nazariy asoslari musiqiy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. An'anaviy metodlar milliy ijrochilik ruhini va madaniy merosni saqlashga xizmat qilsa, zamonaviy uslublar ta'lim jarayonini samarali va zamon talablariga mos holda tashkil etishga imkon beradi.

Ushbu ikki yondashuvning uyg'unligi natijasida doira va milliy zarbli cholg'ular ta'limi nafaqat yuqori saviyadagi ijrochilarni, balki milliy madaniyatga sodiq, ma'naviy barkamol shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Структура физических упражнений на уроках музыки. Scientific progress 2 (3), 1060-1067
2. КБ Холиков. Математический подход к построению музыки разные условия модели построения. Science and Education 4 (2), 1063-1068
3. КБ Холиков. Актуальные задачи высшего профессионального образования и стратегии обучения по направлениям музыки и музыкальное образование. Science and Education 2 (11), 1039-1045
4. КБ Холиков. Ответ на систему восприятия музыки и психологическая состояния музыканта. Science and Education 4 (7), 289-295
5. КБ Холиков. Мозг и музыкальный разум, психологическая подготовка детей и взрослых к восприятию музыки. Science and Education 4 (7), 277-283
6. КБ Холиков. Строительство уникальных знаний и сооружений по музыке в высшей, учебных заведениях. Scientific progress 2 (6), 958-963
7. КБ Холиков. Воспитание эстетического вкуса, исполнительской и слушательской культуры. Science and Education 3 (2), 1181-1187
8. КБ Холиков. Звуковысотная организация и последовательность частей формы музыки. Scientific progress 2 (4), 557-562
9. КБ Холиков. Свободой выбора исполнительского состава в эпоху ренессанса. Scientific progress 2 (4), 440-445
10. КБ Холиков. Полуимпровизационные формы профессиональной музыки Scientific progress 2 (4), 446-451
11. КБ Холиков. Сравнение систематического принципа музыкально психологического формообразования в сложении музыки. Science and Education 4 (7), 232-239
12. КБ Холиков. Измерение эмоции при разучивании музыки, функция компонентного процессного подхода психологического музыкального развития. Science and Education 4 (7), 240-247

13. КБ Холиков. Важнейшие общие основы музыкальной формы. *Scientific progress* 2 (2), 568-571

14. КБ Холиков. Передовые формы организации педагогического процесса обучения по специальности музыкальной культуры. *Science and Education* 4 (3), 519-524

15. КБ Холиков. Проект волевого контроля музыканта и воспроизводимость музыкального произведения. *Science and Education* 4 (7), 189-197

16. КБ Холиков. Педагогическое корректирование психологической готовности ребенка к обучению фортепиано в музыкальной школе. *Science and Education* 4 (7), 332-337

17. КБ Холиков. Музыка как важнейший фактор, распределительных отношений длительности звуков, системы аккордов в ладовом отношении и модель продукционных правил в системе образования. *Science and Education* 3 (1), 656-662

18. КБ Холиков. Внимание и его действие обученному музыканту и оценка воспроизводимости тренировок. *Science and Education* 4 (7), 168-176

19. КБ Холиков. Важнейшие ощущение для обработки основной темы как канонический, зеркально отражающего рефрена деятельности учителя музыки. *Science and Education* 3 (1), 608-613

20. КБ Холиков. Аксоны и дендриты в развивающийся музыкально психологического мозга. *Science and Education* 4 (7), 159-167

21. КБ Холиков. Рост аксонов в развивающийся музыкально психологического мозга в младшем школьном возрасте. *Science and Education* 4 (7), 223-231

22. КБ Холиков. Роль гармонии в построении музыкального произведений. *Science and Education* 3 (1), 565-571

23. КБ Холиков. Эволюция эстетики в условиях прогрессивный модели музыкальной культуры, из опыта работы КБ Холикова 30 школы г. Бухары Республики Узбекистан. *Science and Education* 4 (3), 491-496

24. КБ Холиков. Музыкальное движение под действием внутренних сил гармонии как маятник всего произведения. *Science and Education* 3 (1), 559-564

25. КБ Холиков. Многоголосные формы музыки на основе традиционных принципов организации. *Scientific progress* 2 (4), 375-379

26. КБ Холиков. Подбор аккордов в композиции и стремлении к более точной и однозначной фиксации в музыке. *Scientific progress* 2 (4), 545-549

27. КБ Холиков. Нарастание педагогического процесса посредством тестирования на материале предмета в рамках специальности музыкальной культуры. *Science and Education* 4 (3), 505-511

28. КБ Холиков. О соответствующих последовательности трех аккордов тоники, субдоминанты и доминанты. *Scientific progress* 2 (3), 1068-1073
29. КБ Холиков. Анализа музыкальных произведений и управления многоголосных произведений. *Scientific progress* 2 (2), 280-284
30. КБ Холиков. Измерения непрерывного занятия и музыкальная нейронная активность обучения музыкального произведения. *Science and Education* 4 (7), 312-319